

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

КУЗЬМІЧ ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК: 37.03: 316.722(=16)

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Комунальному вищому навчальному закладі «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Голобородько Євдокія Петрівна,
Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради,
професор кафедри педагогіки та психології.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Кравченко Тамара Володимирівна,
Інститут проблем виховання
НАПН України,
головний науковий співробітник
лабораторії сімейного виховання;

кандидат педагогічних наук, доцент
Рудіна Ольга Михайлівна,
Луганський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти,
проректор з наукової роботи.

Захист відбудеться “26” лютого 2014 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 74.053.01 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2).

Автореферат розіслано “24” січня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. М. Коляда

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Кардинальні зміни в соціально-економічному, політичному та культурному житті України протягом останніх десятиріч зумовили докорінну модернізацію системи освіти. На перший план у сучасних визначеннях освіти висувається така її функція, як зберігати і примножувати цінності національної культури в контексті європейської і світової цивілізацій. Сприяти цьому покликані всі заклади освіти, що забезпечують соціалізацію особистості.

Однією з компетентностей, якою має володіти випускник школи, є соціальна компетентність – якісна характеристика особистості, здатність ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем, успішно вирішувати проблемні ситуації, досягати особистісних цілей у процесі взаємодії з соціумом, цілеспрямовано будувати свою стратегію життя, орієнтуючись на вимоги суспільства.

Традиційна система освіти не сприяє повною мірою формуванню готовності до нових перетворень у духовній сфері підростаючого покоління. Тому сучасна школа ставить перед собою головне завдання – сформувати в учнів досвід соціальної адаптації для успішного життя в новому, демократичному суспільстві. Аналіз основних напрямів і способів впливу на школярів фактично є початковою ланкою у подальших пошуках оптимальних методик виховання, нерозривно пов'язаних із соціальною компетентністю особистості.

На необхідності розвитку соціальної компетентності у старшокласників наголошується в більшості документів, таких як: Національна доктрина розвитку освіти України, Концепція гуманітарного розвитку України, Закон України «Про загальну середню освіту», Концепція середньої школи, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні тощо.

Тому важливість наукового дослідження й вирішення зазначеної проблеми, її актуальність і доцільність зумовлені особливостями сучасних світових глобалізаційних процесів, передбачають не нівелювання етнічних відмінностей, а навпаки, їхній розвиток; своєрідністю розвитку освітніх тенденцій в Україні, зокрема тих, що стосуються питань формування особистості у процесі набуття соціальної компетентності шляхом освоєння багатств слов'янської культури; необхідністю узгодження вимог Державних стандартів навчання й виховання з якістю сучасного навчально-виховного процесу загальноосвітніх закладів і рівнем навчальних досягнень учнів у процесі формування їх соціальної компетентності.

Проблема формування соціальної компетентності учнів, зокрема старшокласників, знайшла відображення в процесі розв'язання кола теоретичних і прикладних аспектів, спрямованих головним чином на дослідження використання компетентнісного підходу в освіті. Це чітко простежується в наукових розвідках А. Андрєєва, О. Герман, Ж. Делора, І. Єрмакова, І. Зимньої, Н. Кузьміної, А. Маркової, Н. Мойсеюк, Г. Несен, Б. Оскарссона, Т. Орджи, Дж. Равена, І. Родигіної, Л. Сохань, Т. Титаренко, Н. Хомського, А. Хуторського, В. Циби, Д. Цодікової, І. Ящук та ін.

Теоретичною основою в питаннях формування соціальної компетентності

старшокласників стали наукові праці І. Зязюна, О. Кононко, Г. Костюка, С. Максименка, Н. Пустовіт, К. Чорної; праці зарубіжних науковців Р. Байарда, А. Біне, О. Нейла, С. Френе; а також праці із загальної, вікової, педагогічної та соціальної психології, у яких розглядаються особливості формування соціальної компетентності у старших підлітків, механізми виховання (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кон, А. Леонт'єв, Г. Полякова, С. Рубінштейн); дослідження з проблем взаємодії школи та родини, основ створення цілісного виховного простору (І. Бех, Є. Голобородько, О. Киричук, О. Коберник, Т. Кравченко, Л. Назаренко, Н. Побірченко, О. Сухомлинська).

Безпосередньо дослідженням феномену слов'янської культури займалися А. Афанасьєв, В. Вернадський, Ю. В'юнов, Л. Гумільов, М. Данилевський, Н. Заглада, А. Онищук, Б. Рібаков, В. Сєдов, А. Сергєєва, Н. Сивачук, М. Стельмахович та інші.

Серед дисертацій останніх років, що стосуються питань формування соціальної компетентності та її різних аспектів у старшокласників, слід відзначити роботи В. Бочарова, С. Волкової, Т. Кравченко, О. Крутенко, О. Рудіної, Ю. Стежко. У них розкрито сутність соціального середовища як фактора становлення особистості старшокласників, формування їх сенсожиттєвих ціннісних орієнтацій у шкільному навчально-виховному процесі та морально-ціннісних орієнтацій старших підлітків засобами слов'янського фольклору.

У той же час науковий аналіз порушеної проблеми засвідчив наявність *суперечностей*, які потребують результативного і оперативного розв'язання між:

- вимогами суспільства до формування соціальної компетентності старшокласників та недостатньою практичною розробленістю сучасних виховних програм соціального спрямування;
- станом вихованості сучасної молоді та недостатнім використанням у педагогічній практиці сучасних інноваційних технологій та методів формування соціальної компетентності старших підлітків;
- цінностями освіти, родини та реаліями соціального середовища;
- виховним потенціалом слов'янської культури в контексті формування соціальної компетентності у старшокласників та низькою виховною ефективністю цього процесу в загальноосвітніх навчальних закладах.

Отже, актуальність та об'єктивна необхідність розв'язання наявних суперечностей зумовили вибір теми дослідження – **«Формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради «Теоретико-методичні основи вдосконалення системи освіти та поліпшення її кадрового забезпечення» (державний реєстраційний номер 0104U010624). Тему затверджено вченою радою Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (витяг з протоколу № 4 від 23.09.2011). Тема дисертаційного дослідження узгоджена з рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних

і психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 29.11.2011).

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу проблеми дослідження обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики формування соціальної компетентності учнів старших класів засобами слов'янської культури.

Гіпотеза дослідження. Підвищення рівня сформованості соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури забезпечується впровадженням відповідної методики, що ґрунтується на вдосконаленні змісту навчально-виховної роботи, поєднанні активних методів і ефективних форм організації формування соціальної компетентності старшокласників і передбачає ознайомлювальний, навчально-аналітичний, формувальний та контрольньо-корегувальний етапи її реалізації.

Відповідно до поставленої мети та гіпотези визначено такі **задачі дослідження:**

1. З'ясувати стан розробленості досліджуваної проблеми в теорії та практиці навчально-виховної роботи; уточнити зміст базових понять дослідження.
2. Розкрити сутність культурологічного підходу до формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури.
3. Розробити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури.
4. Обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури.

Об'єкт дослідження – навчально-виховний процес загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження – зміст, методи і форми формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених задач використовувався комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження:** *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння та систематизація наукових педагогічних та психологічних джерел для узагальнення теоретичних засад дослідження, уточнення змісту ключових понять роботи; аналіз державних законодавчих документів, навчальних програм та посібників для з'ясування чинників, що впливають на формування соціальної компетентності старшокласників; визначення критеріїв, рівнів та показників формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури; розробка методики формування соціальної компетентності старшокласників у процесі використання слов'янської культури; *емпіричні* – анкетування, бесіди, опитування, спостереження за діяльністю старшокласників у навчально-виховному процесі, анкетування вчителів для встановлення динаміки відповідних змін; педагогічний експеримент для перевірки ефективності реалізації методики формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури; *статистичні* – кількісний та якісний аналіз експериментальних даних для виявлення реального стану і динаміки

кількісних змін у рівнях сформованості соціальної компетентності старшокласників на матеріалі слов'янської культури.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася протягом трьох років у Херсонському навчально-виховному комплексі «Дошкільний заклад – загальноосвітня школа I–III ступенів – гімназія № 56» Херсонської міської ради, Цюрупинській спеціалізованій школі I–III ступенів № 4 із поглибленим вивченням предметів природничо-математичного напрямку Цюрупинської районної ради Херсонської області, Станіславській загальноосвітній школі I–III ступенів імені К. Й. Голобородька Білозерської районної ради Херсонської області, Державному загальноосвітньому закладі «Слов'янська гімназія» м. Києва, Севастопольській гімназії № 1 імені О. С. Пушкіна Севастопольської міської ради. На різних етапах дослідженням було охоплено 554 старшокласники та 276 педагогів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше теоретично обґрунтовано методику формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури, яка ґрунтується на вдосконаленні змісту навчально-виховної роботи, поєднанні активних методів і ефективних форм організації формування соціальної компетентності старшокласників і передбачає ознайомлювальний, навчально-аналітичний, формувальний та контроль-корегувальний етапи її реалізації; визначено критерії (індивідуально-особистісний, соціологічний, культурно-етнічний, життєво-футурологічний), показники та охарактеризовано рівні (високий, достатній, середній, низький) сформованості соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури;

уточнено сутнісний зміст понять дослідження «соціальна компетентність старшокласників», «формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури» та педагогічну сутність феномену «соціокультурна ідентифікація» як одного з найважливіших компонентів соціальної компетентності старшокласників;

подальшого розвитку набули положення про культурологічний підхід, форми і засоби формування соціальної компетентності старшокласників у процесі вивчення слов'янської культури.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблена методика діагностування сформованості рівнів соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури, навчальні посібники «Русский язык: 8 класс», «Русский язык: 9 класс», «Русский язык: 8 класс. Пособие для учителя» та навчально-методичне забезпечення до їх вивчення можуть бути використані педагогами в навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів, викладачами вищих педагогічних навчальних закладів під час вивчення курсів «Теорія і методика виховання», «Основи соціальної комунікації», методистами закладів післядипломної педагогічної освіти, спеціалістами органів управління освітою, а також у процесі підготовки підручників і навчально-

методичних посібників.

Результати дослідження *впроваджено* в навчально-виховний процес Станіславської ЗОШ I–III ступенів ім. К. Й. Голобородька (акт № 4 від 17.01.2013), Севастопольської гімназії № 1 імені О. С. Пушкіна Севастопольської міської ради (акт № 57 від 05.03.2013), середнього загальноосвітнього закладу «Слов'янська гімназія» (м. Київ) (акт № 86 від 13.03.2013), Херсонського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I–III ступенів – гімназія» № 56 Херсонської міської ради (акт № 134/01-19 від 15.03.2013), Цюрупинської спеціалізованої школи I–III ступенів № 4 з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного напрямку Цюрупинської районної ради Херсонської області (акт № 64 від 20.03.2013).

Особистий внесок здобувача. В опублікованих у співавторстві з Є. Голобородько навчальних посібниках «Русский язык: Учебник для 8 класса общеобразовательных учебных заведений с русским языком обучения» та «Русский язык. 9 класс», методичному посібнику «Русский язык. 8 класс. Пособие для учителя» особистий внесок здобувача полягає **в** розробці змістового наповнення завдань з текстами соціокультурної тематики, що ґрунтуються на матеріалі слов'янської культури.

Апробація результатів дисертації. Основні результати та положення дисертаційного дослідження відображено в доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Особистість у єдиному освітньому просторі» (Запоріжжя, 2011, 2012), «Проблеми виховання патріотизму підростаючої особистості в умовах глобалізації (Черкаси – Херсон, 2011), «Російська мова в полікультурному світі» (Ялта, 2011), «Російська мова та література: проблеми вивчення та викладання» (Київ, 2011), «Інтеграція медіаосвіти в умовах сучасної школи» (Таганрог, Російська Федерація, 2011), «Ціннісні пріоритети освіти: виклики XXI століття» (Луганськ, 2011), «Традиції та інновації у становленні сучасної школи: досвід слов'янського освітнього простору» (Херсон, 2012), «Формування інформаційної культури учнів засобами морального виховання на уроках та позакласних заходах» (Мінськ, 2013); *всукраїнських* – «Компетентнісний підхід в управлінні закладом освіти» (Ялта, 2010), «Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика» (Херсон, 2011), «Модернізація освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства» (Херсон, 2011), «Формування громадянських цінностей учнівської молоді в системі загальної середньої освіти» (Херсон, 2011), «Проблеми технологічної освіти в сучасних умовах» (Чернігів, 2012), «Виховання громадянина-патріота в педагогіці В. О. Сухомлинського та сучасній освітній практиці» (Кіровоград, 2012), «Державно-громадське управління сучасним закладом освіти» (Херсон, 2012), «Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика» (Херсон, 2012); *регіональних* – «Морально-етичне виховання дітей та молоді у контексті сучасних глобалізаційних процесів» (Херсон, 2012) та обласних педагогічних читаннях «Я. А. Коменський – великий педагог минулого» (Херсон, 2012); на засіданнях кафедри педагогіки і психології КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (2010–2013).

Публікації. Основні теоретичні положення й результати дисертаційного дослідження викладено у 25 публікаціях (17 одноосібних), серед яких 6 відображають основні наукові результати, 9 апробаційного характеру, 10 додатково відображають наукові результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (244 найменування, з них 2 іноземною мовою), 11 додатків на 60 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 257 сторінок, із них 173 сторінки основного тексту. Дослідження ілюструють 6 таблиць, 3 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами й темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет наукового пошуку; сформульовано гіпотезу, методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про впровадження та апробацію результатів дослідження, про публікації, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Теоретичні засади формування соціальної компетентності старшокласників»* – охарактеризовано ступінь розробленості наукової проблеми; розкрито сутність ключових та уточнено зміст базових понять дослідження.

У результаті аналізу психолого-педагогічної літератури встановлено, що вітчизняні науковці досить плідно працюють над проблемою формування соціальної компетентності старшокласників. Орієнтована на компетентнісний підхід освіта сформувалася близько 70-х років ХХ століття, про що свідчать наукові праці Н. Хомського. Пізніше це питання знайшло своє відображення у працях О. Герман, Л. Гриценко, І. Єрмакова, Н. Кузьміної, І. Котової, А. Маркової, Г. Несен, Дж. Равена, І. Тараненко, Р. Уайта, С. Харченка, А. Хуторського, В. Циби, І. Ящук та ін.

Отже, різні трактування поняття «соціальна компетентність» можна звести до одного загального, а саме: це здатність максимально успішно адаптуватися до життя в сучасному суспільстві. Основними і достатньо важливими при цьому є такі якості особистості, як здатність до безперервної освіти і розуміння її значущості, вміння працювати в команді, лідерські якості, толерантність.

Динамічно процес формування соціальної компетентності відбувається саме у підлітковому та старшому шкільному віці, коли інтенсивно розгортаються процеси індивідуалізації й соціалізації зростаючої особистості, відбувається становлення її свідомості, самосвідомості, особистісного самовизначення. Психолого-педагогічні ідеї формування соціальної компетентності старшокласників знаходимо у працях П. Блонського, В. Давидова, Д. Ельконіна, Л. Виготського, О. Леонтьєва та ін.

Ідеї Л. Виготського про взаємовідносини та зв'язки у змісті педагогіки і психології і сьогодні залишаються актуальними, оскільки виховний процес в його працях розглядається як процес соціальної перебудови біологічних форм поведінки людини: соціальне середовище, на думку психолога, є важелем виховного процесу; активна роль учителя в такому випадку полягає в тому, що він повинен уміло вибирати ті елементи середовища, які вирішують важливе для нього завдання;

у процесі формування соціальної компетентності важливо орієнтувати старшокласника на зону найближчого розвитку, у якій як найважливіший компонент виступають моральні цінності.

Проблема діяльності вчителя, спрямованої на формування соціальної компетентності старшокласників, розглядається у працях О. Захаренка, А. Макаренка, В. Сухомлинського. Сучасні механізми формування зазначеної компетентності представлені у наукових розробках С. Максименка, Р. Серьожнікової, В. Рибалки.

Спираючись на положення наукових джерел, поняття «соціальна компетентність старшокласників» розглядаємо як здатність та спроможність старшокласників застосовувати на практиці певний обсяг знань, умінь і навичок, що забезпечують адаптацію в соціумі, а «формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури» – як процес набуття досвіду соціальної адаптації на матеріалі слов'янської культури.

Нами доведено, що в сучасних умовах поняття «соціальна компетентність» набуває ще одного не менш важливого значення: його обов'язковою складовою має бути *соціокультурна ідентифікація* – складний процес осмислення себе як представника окремої культури, що передбачає трансмісію культурних цінностей, позиціонування їх у сучасному світі та вироблення на цій основі власної програми позитивного перетворення соціуму.

Момент «входження» старшокласника в суспільство характеризується процесами інкультуризації (процес входження людини в культуру свого народу), інтерналізації (засвоєння моделей поведінки і соціальних значень), адаптації (вміння знаходити певний баланс між своїми ціннісними орієнтаціями та соціальною роллю) та конструювання (моделювання власного життя на основі здобутих знань про соціум).

Останніми роками з'явилися роботи (Т. Дяченко, Т. Кравченко, В. Ляшенко, Л. Назаренко, О. Рудіна, С. Сургай, Н. Чернуха), в яких проблему формування соціальної компетентності пропонується вирішувати через культурологічний підхід – культурологічне забезпечення освітньої діяльності та культурологічну освіту учнів.

У контексті нашого дослідження таким культурологічним компонентом є слов'янська культура, що трактується нами як переконання, цінності, які виражаються у літературних, музичних та інших символах і які є загальними для певної групи народів (насамперед, східнослов'янських – українців, росіян, білорусів) та слугують упорядкуванню суспільного досвіду і регулюванню поведінки його членів.

Засвоюючи культуру, особистість долучається до інтелектуальних, чуттєвих, моральних зразків людських досягнень, у яких від самого початку закладені духовні цінності цивілізації. Культура відбирає для тиражування певні аспекти поведінки, досвід людей.

Слов'янська культура значною мірою сформувалася під потужним тисячолітнім впливом православно-християнських цінностей та чеснот, духовно-творчих, моральних ідеалів. Ментальність наших предків була невід'ємно пов'язана з особливістю православно-християнського світогляду. Засобами слов'янської

культури, як і будь-якої іншої національної культури, є рідна мова, традиції, обряди, література, фольклор, легенди, міфи, уклад життя народу. Саме через них дитина входить у навколишній світ, формує індивідуальну культуру. Особливою прикметою східнослов'янської культури є її багатий духовний потенціал, який сприяє формуванню внутрішнього світу, ціннісних настановлень та є основою успішної адаптації старшокласників у соціумі.

Встановлено, що в науковій літературі з проблем виховання недостатньо розкриваються питання формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури, що призводить до однобічності поглядів на новий життєвий простір старшокласника. Тому виникає необхідність вивчення стану формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури на сучасному етапі та пошуку нових форм та методів щодо удосконалення цього процесу.

У другому розділі – *«Стан формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури»* – проаналізовано сучасний стан формування зазначеної компетентності в нормативних документах та в навчально-методичній літературі з теми дослідження; представлено результати констатувального етапу дослідження.

Аналіз нормативних документів та чинних програм і підручників (перш за все, філологічного циклу) проводився з позиції виявлення інформації щодо формування соціальної компетентності старшокласників на матеріалі слов'янської культури. Слід зазначити, що ці можливості використовуються частково. Так, у підручниках із російської мови, проаналізованих нами, переважно використовуються тексти російських авторів ХІХ–ХХ ст. на морально-етичну тему і зовсім недостатньо текстів, присвячених безпосередньо діячам та подіям взагалі слов'янської культури, інформація про яких може сприяти успішному формуванню соціальної компетентності старшокласників. Також у підручниках із російської та української мов бракує завдань на зіставлення трьох близькоспоріднених мов, що підкреслює їх історичну спорідненість, формуючи тим самим у старшокласників почуття єдності, співпричетності до слов'янської цивілізації і позиціонування її цінностей у сучасному соціумі. Вважаємо, що у зазначених підручниках *«Художня культура»* недостатньо уваги приділяється історії та потенційним виховним можливостям слов'янської культури.

Здійснений аналіз дав змогу дійти висновку, що цей матеріал забезпечує лише фрагментарні знання щодо формування соціальної компетентності старшокласників на матеріалі слов'янської культури. Тому виникає необхідність структурувати його як цілісну систему. Виховний потенціал слов'янської культури доречно використовувати в більш значній кількості через навчально-дидактичний матеріал на уроках та у проведенні позакласної роботи.

У дослідженні виокремлено такі критерії формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури: *критерій індивідуально-особистісний* з показниками – уміння самостійно будувати ієрархію життєвих цінностей на основі досвіду попередніх поколінь, уміння самостійно обґрунтовувати вибір своєї поведінки на основі добровільно обраних цінностей,

розвиток системного мислення; *критерій соціологічний* з показниками – обізнаність у різних формах соціальної роботи: створення медіатекстів, розвиток метапредметних навичок, складання проєктів, робота в технології соціального партнерства; *культурно-етнічний критерій* з показниками – усвідомлення соціальної ідентифікації, уміння позиціонувати себе як представника слов'янської цивілізації в соціумі; *життєво-футурологічний критерій* з показниками – здатність до навчання протягом усього життя, уміння моделювати сценарії життя на основі знань техніки планування різних варіантів професійного і сімейного життя, готовність до виконання різних соціальних ролей, здатність до самоконтролю, самокорекції і самопрогнозування.

Комплексна оцінка рівня соціальної компетентності учнів проводилася за допомогою тестів смисло-життєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтєва, тесту особистісної зрілості Ю. Гільбуха та методики соціокультурної ідентифікації С. Вершловського, адаптованої відповідно до поставленої в дослідженні мети.

Проведений у школах констатувальний зріз дав можливість визначити рівні сформованості соціальної компетентності старшокласників на матеріалі слов'янської культури, що враховувалося при розробці експериментальної методики, а саме: високий, достатній, середній, низький.

Констатувальний етап експериментального дослідження засвідчив, що соціальна компетентність старшокласників загалом є недостатньо сформованою: тільки 4,3 % учнів належним чином засвоїли необхідні теоретичні відомості про соціальну компетентність, про роль слов'янської культури в її формуванні, про важливість вибору ідеалу і стратегії життєвої поведінки, близько 50 % учнів показали достатній рівень, 40 % – середній, а 9,4 % школярів віднесено нами до низького рівня сформованості цього особистісного утворення, що підтверджує необхідність розробки експериментально-дослідної методики, спрямованої на формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури. Тому для підвищення успішності відповідного процесу доцільним є розроблення та впровадження ефективної методики.

У третьому розділі – ***«Експериментальне впровадження методики формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури»*** – висвітлено процес впровадження експериментальної методики формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури, організацію та хід експериментальної роботи, проаналізовано результати формувального етапу педагогічного експерименту.

Мета експериментальної частини дослідження полягала в перевірці правомірності, дієвості та ефективності розробленої методики формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури, об'єктивності теоретичних висновків щодо її сформованості.

Педагогічний експеримент проводився протягом кількох років. У ньому брали участь 554 учні 10–11 класів та 276 педагогів базових шкіл. При відборі експериментальних і контрольних класів враховувався приблизно однаковий рівень навчальних досягнень старшокласників з усіх предметних галузей. Навчання учнів контрольних класів здійснювалося за традиційною системою, а в експериментальних

класах – за розробленою експериментальною методикою і програмою формування соціальної компетентності у старшокласників засобами слов'янської культури.

На початку формувального етапу експерименту для педагогів загальноосвітніх навчальних закладів з метою їх підготовки до формування соціальної компетентності старшокласників на матеріалі слов'янської культури був проведений семінар «Слов'янська культура як чинник формування соціальної компетентності учнів», на якому конкретизувалася проблема збереження цінностей слов'янської культури та їх позиціонування в сучасному соціумі; відбувся обмін досвідом щодо особливостей та труднощів змістово-методичного забезпечення формування соціальної компетентності старшокласників на матеріалі слов'янської культури.

Мета, завдання, закономірності та принципи розробленої методики чітко представлені в експериментальній програмі з формування соціальної компетентності старшокласників на матеріалі слов'янської культури, що здійснювалося в чотири етапи.

Метою першого етапу впровадження програми, *актуалізаційного* – «*Земля Слов'янська*» – було визначено відродження історичної пам'яті у старшокласників та цінностей духовної культури слов'ян. На цьому етапі стимулювалися мотивації старшокласників до вивчення історичного минулого східнослов'янських народів. Виконувалося це завдання шляхом використання відповідних способів та засобів впливу на свідомість старшокласників під час уроків, перш за все, філологічного циклу, факультативів та спецкурсів соціальної спрямованості, особливо з елементами медіа, організації предметних тижнів, та в їх межах – інтелектуальних ігор, годин спілкування, відзначення традиційних свят, ведення сімейного родоводу та літопису колективу; організації сімейних вечорів та краєзнавчих, фольклорних екскурсій, роботи літніх оздоровчих таборів тощо.

На другому етапі, *навчально-аналітичному* – «*Герої наших часів*» – стояло завдання зорієнтувати старшокласників на ознайомлення з життям і діяльністю відомих представників самобутньої слов'янської цивілізації, які є зразком моральності, служіння народу, Батьківщині, прикладом героїзму, високої громадянської позиції – це й Олександр Невський, і Дмитро Донський, і Б. Хмельницький, і П. Сагайдачний, і Г. Сковорода, і М. Ломоносов, і Ф. Скорина, і Ю. Гагарін і багато інших. Вивчаючи життя й діяльність видатних людей нашої історії, школярі усвідомлювали себе як особистість, осягали неподільність долі націй і народностей, що мешкають сьогодні на східнослов'янському пострадянському просторі. Такі методи роботи, як позитивний приклад, ситуації досягнення успіху, культивування авторитету реалізувались у різних формах роботи – створення проєктів, фоторепортажів та сайтів про життя і діяльність видатних представників східнослов'янської цивілізації; дискусії, сократівські бесіди, театральні вистави.

Завдання третього, *формувального етапу* – «*Самоменеджмент*» – полягало у спрямуванні старшокласників на створення життєвої програми, яка сприяла б стратегії самореалізації, самовдосконалення кожного, позиціонування як представника слов'янської цивілізації в будь-якій сфері діяльності.

Метою четвертого, *контрольно-корективного етапу* – «*Самоконтроль і самокорекція*» – була адаптація до зміненого життєвого простору.

Саме застосування різноманітних методів роботи – педагогічного менеджменту, аналізу конфліктів, моделей, стилів поведінки і прийняття рішень, генерації ідей, методу кейсів – забезпечило ефективність цього процесу на третьому та четвертому етапах.

В епоху глобалізації основним засобом формування соціальної компетентності учнів є медіасередовище. Актуальність слов'янської медіапедагогіки полягає у використанні кращого класичного медійного матеріалу (на основі слов'янської культури), що допомагає педагогам у формуванні соціальної компетентності старшокласників.

З метою доказовості проведеного дослідження наводимо загальні показники до проведення експерименту в контрольній та експериментальній групах та після проведеного дослідження в обох групах (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка сформованості соціальної компетентності старшокласників
засобами слов'янської культури**

Рівні	До експерименту		Динаміка	Після експерименту		Динаміка
	Кон- трольна	Експери- ментальна		Кон- трольна	Експери- ментальна	
Високий	4,3 %	5,8 %	+1,5 %	10,2 %	24,1 %	+13,9 %
Достатній	48,2 %	48,6 %	+0,4 %	43,8 %	56,1 %	+12,3 %
Середній	38,1 %	31,2 %	-6,9 %	40,9 %	15,5 %	-25,4 %
Низький	9,4 %	14,4 %	+5,0 %	5,1 %	4,3 %	-0,8 %

Як свідчать дані таблиці, до проведення експериментальної роботи в обох групах спостерігаються незначні відмінності між рівнями. Так, до проведення експерименту в контрольній групі показник високого рівня складав 4,3 %, а після експерименту – 10,2 %; показник достатнього рівня – 48,2 %, після – 43,8 %, середній рівень 38,1 % і відповідно 40,9 %; низький рівень 9,4 % і відповідно – 5,1 %. В експериментальній групі до проведення експерименту показники високого рівня – 5,8 %, достатнього – 48,6 %, середнього – 31,2 % та 14,4 % низького рівня. Після впровадження відповідної методики в ході формувального експерименту зростають показники високого – 24,1 %, достатнього – 56,1 % , зменшується показник середнього – 15,5 % та низького рівнів – 4,3 %. Порівняння результатів до і після експерименту дають змогу відстежити динаміку рівнів експериментальної групи. Так, високий рівень зріс на 13,9 %, достатній – на 12,3 %, середній зменшився на 25,4 %, а низький – на 0,8 %. Графічно результати відображені на діаграмі (рис. 1).

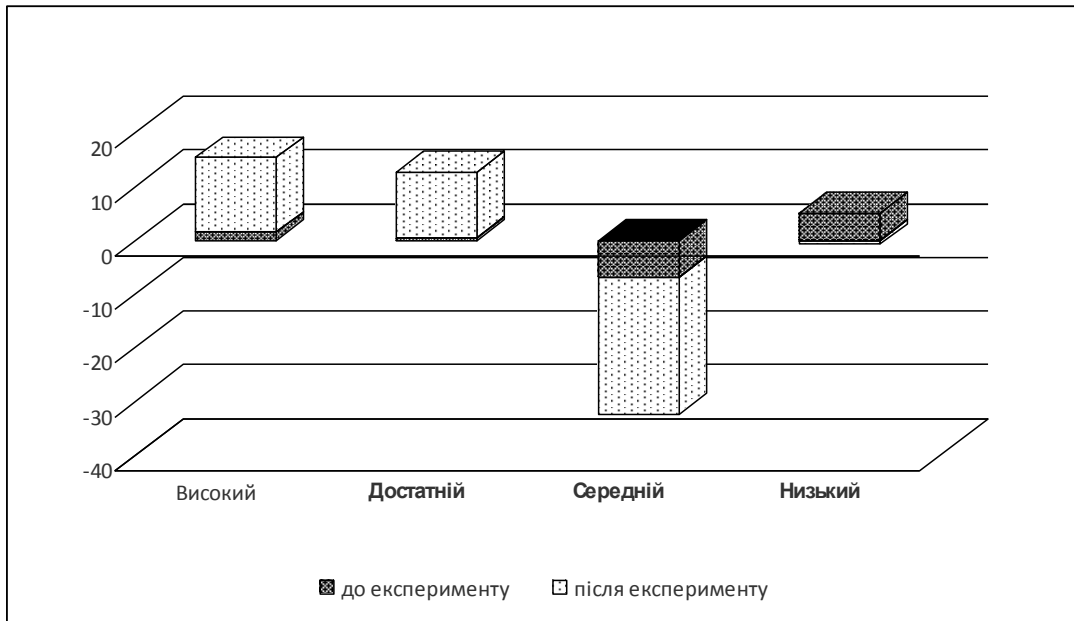

Рис. 1. Динаміка сформованості соціальної компетентності старшокласників

Результати проведеного дослідження свідчать, що поставленої мети досягнуто, гіпотезу підтверджено, задачі виконано, що дає можливість зробити висновки.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і обґрунтовано новий підхід до вирішення важливого й актуального завдання, що виявляється в обґрунтуванні й експериментальній перевірці ефективності методики формування соціальної компетентності учнів старших класів засобами слов'янської культури.

1. З'ясовано стан розробленості досліджуваної проблеми в теорії та практиці навчально-виховної роботи. Доведено, що у психологічній та педагогічній науках накопичено значну кількість праць, що розглядають питання формування соціальної компетентності старшокласників. Показано, що в розвідках науковців детально висвітлено психолого-педагогічні та культурологічні аспекти формування соціальної компетентності старшокласників. Однак питання формування соціальної компетентності старшокласників саме засобами слов'янської культури залишилося поза увагою системи навчально-виховної роботи у школі. Увага до цієї проблеми в умовах глобалізації спонукає до розроблення нових концептуальних підходів і механізмів її розв'язання.

Уточнено сутність базових понять дослідження «соціальна компетентність старшокласників» та «формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури». Під *соціальною компетентністю старшокласників* розуміємо здатність та спроможність старшокласників застосовувати на практиці певний обсяг знань, умінь і навичок щодо адаптації в соціумі. *Формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури* трактуємо як процес набуття досвіду соціальної адаптації на матеріалі слов'янської культури. Доведено, що в умовах глобалізації обов'язковою складовою поняття «соціальна компетентність старшокласників» має бути

«соціокультурна ідентифікація» – складний процес осмислення себе як представника окремої культури, що передбачає трансмісію культурних цінностей, позиціонування їх у сучасному світі та вироблення на цій основі власної програми позитивного перетворення соціуму.

Аналіз нормативних документів, чинних програм та підручників дав змогу дійти висновку, що матеріал, у них відображений, забезпечує лише фрагментарні знання щодо формування соціальної компетентності старшокласників на матеріалі слов'янської культури. Виховний потенціал слов'янської культури не завжди використовується в навчально-дидактичному матеріалі на уроках та у проведенні позаурочної роботи.

2. Розкрито сутність культурологічного підходу до формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури, який полягає у використанні кращих морально-етичних надбань наших предків – східних слов'ян у педагогічній практиці школи, що дала поштовх для розвитку сучасних напрямів в освіті, в основі яких є загальне й специфічне для досягнення різноманіття світу і визначення свого місця в ньому. Особливою прикметою східнослов'янської культури є її багатий духовний потенціал, який сприяє формуванню внутрішнього світу, ціннісних настановлень та є основою успішного формування соціальної компетентності старшокласників.

3. Розроблено основні критерії формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури: *критерій індивідуально-особистісний* з показниками – уміння самостійно будувати ієрархію життєвих цінностей на основі досвіду попередніх поколінь, уміння самостійно обґрунтовувати вибір своєї поведінки на основі добровільно обраних цінностей, розвиток системного мислення; *критерій соціологічний* з показниками – обізнаність у різних формах соціальної роботи: створення медіатекстів, розвиток метапредметних навичок, складання проектів, робота в технології соціального партнерства; *культурно-етнічний критерій* з показниками – усвідомлення соціальної ідентифікації, уміння позиціонувати себе як представника слов'янської цивілізації в соціумі; *життєво-футурологічний критерій* з показниками – здатність до навчання протягом усього життя, уміння моделювати сценарії життя на основі знань техніки планування різних варіантів професійного і сімейного життя, готовність до виконання різних соціальних ролей, здатність до самоконтролю, самокорекції і самопрогнозування. Означені критерії є взаємопов'язаними, взаємообумовленими складовими формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури.

Схарактеризовано рівні формування соціальної компетентності старшокласників (високий, достатній, середній, низький) та показники, що їх відображають.

4. Обґрунтовано методика формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури, мета та завдання якої чітко представлені в експериментальній програмі, що складається з чотирьох етапів: *актуалізаційний* (відродження історичної пам'яті у старшокласників та цінностей

духовної культури слов'ян), *навчально-аналітичний* (ознайомлення старшокласників з життям і діяльністю відомих представників самобутньої слов'янської цивілізації, які є зразком моральності, служіння своїй справі, прикладом героїзму, високої громадянської позиції), *формувальний* (спрямування старшокласників на створення життєвої програми, що сприяє стратегії самореалізації, самовдосконалення, позиціонування себе як представника слов'янської цивілізації в будь-якій сфері діяльності), *контрольно-корегувальний* (адаптація до зміненого життєвого простору).

Аналіз результатів дослідження засвідчив ефективність обгрунтованої методики формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури, що є реальним цілеспрямованим процесом у загальному просторі діяльності загальноосвітнього закладу з конкретним змістом, методами та формами роботи, відповідно до цілей формування соціальної компетентності старшокласників. Після проведення формувального експерименту простежується позитивна динаміка в експериментальній групі: високий рівень зріс на 13,9 %, достатній – на 12,3 %, середній рівень зменшився на 25,4 %, а низький – на 0,8 %. У контрольній групі такої динаміки не спостерігається. Отже, позитивний вплив запропонованої методики на учнів експериментальної групи виявився у значному підвищенні рівнів їхньої соціальної компетентності.

Проведений науковий пошук не вичерпує всіх питань означеної проблеми. Перспективи подальшого дослідження пов'язані з поглибленим вивченням ролі міжпредметних зв'язків у формуванні соціальної компетентності учнів засобами слов'янської культури, з розробкою відповідних педагогічних технологій та їх упровадженням у практичну діяльність педагогів та учнів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Кузьмич Т. О единстве традиций и инноваций в становлении современной школы / Т. Кузьмич // Педагогічний альманах : зб. наук. праць / ред. кол.: В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон : РПО, 2011. – Вип. 12, ч. 2. – С. 60–65.
2. Кузьмич Т. Роль учителя в формировании социальных компетенций у старшеклассников / Т. Кузьмич // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка / гол. ред. В. С. Курило. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – Вип. 20 (231), ч. IV. – С. 177–186.
3. Кузьмич Т. Особливості виховання патріотизму та громадянськості в учнів у сучасних умовах на матеріалі слов'янської культури / Т. Кузьмич // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Сер. : Педагогічні науки / Чернігівський нац. пед. ун. імені Т. Г. Шевченка ; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів: ЧНПУ, 2012. – Вип. 97. – С. 208–212.
4. Т. Кузьмич Т. Формування соціальної компетентності старшокласників на матеріалі слов'янської культури як науково-методична проблема / Є. Голобородько, Т. Кузьмич // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. / за заг. ред. проф. В. І. Євдокимова і проф. О. М. Микитюка / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2012. – Вип. 39. – С. 29–38.
5. Кузьмич Т. Медиаобразование как средство формирования социальной

компетентности учащихся / Т. Кузьмич // Проблемы современной педагогической науки. Сер. : Педагогика и психология : сб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2012. – Вып. 37, ч. 2. – С. 228–234.

6. Кузьмич Т. Психолого-педагогические основы формирования социальной компетентности старшеклассников / Т. Кузьмич // Вестник академии знаний / гл. ред. Т. А. Петрова – Краснодар, 2013. – № 3 (6). – С. 133–135.

Праці апробаційного характеру

7. Кузьмич Т. Роль предметов гуманитарного цикла в образовательном пространстве / Кузьмич Т., Марковская Л. // Личность в едином образовательном пространстве : сб. науч. статей I Междунар. образовательного форума. – Запорожье : ООО «ЛИПС» ЛТД, 2010. – С. 72–75.

8. Кузьмич Т. Литература как система формирования духовного облика учащихся / Т. Кузьмич // В мире словесности : сб. науч. работ, посвященный юбилею профессора Л. В. Вознюк. – Тернополь : Вектор, 2011. – Ч. 3. – С. 110–115.

9. Кузьмич Т. Медиаобразование как средство формирования познавательных интересов учащихся / Т. Кузьмич, Т. Палий, И. Акифьева // Интеграция медиаобразования в условиях современной школы : сб. трудов городской науч.-практ. конф. / гл. ред. А. В. Федоров. – Таганрог : ТГПИ им. А. П. Чехова, 2011. – С. 3–11.

10. Кузьмич Т. Взаимодействие семьи и школы в воспитании и социализации детей в наследии Я. А. Коменского / Т. Кузьмич // Ян Амос Коменский – великий педагог прошлого (до 420-річчя від дня народження) : матеріали Всеукр. пед. читань / за заг. ред.: В. В. Кузьменко, О. В. Рідкоус. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. – С. 37–41.

11. Кузьмич Т. Патриотизм и гражданственность как социальные компетенции XXI века / Т. Кузьмич // Особистість в єдиному освітньому просторі : зб. наук. тез / наук. ред.: В. В. Пашков, В. В. Савін, А. І. Павленко. – Запоріжжя : ТОВ «Фінвей», 2012. – С. 57–61.

12. Кузьмич Т. Морально-етичне виховання дітей та молоді в епоху глобалізації як педагогічна проблема / Т. Кузьмич // Морально-етичне виховання дітей та молоді у контексті сучасних глобалізаційних процесів : матеріали обласної наук.-метод. конф., (Херсон, 24 квіт. 2012 р.). / за заг. ред.: С. О. Моїсєєва, Л. В. Чумак. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. – С. 106–109.

13. Кузьмич Т. Особенности стратегического управления школой в контексте славянского образовательного пространства / Т. Кузьмич // Традиции и инновации в становлении современной школы: опыт славянского образовательного пространства : материалы междунар. науч.-практ. конф., 8–10 октяб. 2012 г. / ред. кол. под рук. Назаренко Л. М. – Херсон : Издатель ФООП Трифонов А. В., 2012. – С. 34–41.

14. Т. Кузьмич Т. Русский язык в украинском контексте / Е. Голобородько, Т. Кузьмич // Традиции и инновации в становлении современной школы : опыт славянского образовательного пространства : материалы междунар. науч.-практ. конф., 8–10 октяб. 2012 г. ; ред. кол. под рук. Назаренко Л. М. – Херсон : Издатель ФООП Трифонов А. В., 2012. – С. 43–48.

15. Кузьміч Т. Патріотичне виховання старшокласників засобами медіаосвіти в аспекті соціокультурних орієнтацій учнів / Т. Кузьміч // Виховання громадянина-патріота в педагогіці В. О. Сухомлинського та сучасній освітній практиці : зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. конф., (Кіровоград ; Павлиш, 20–21 верес. 2012 р.) / [за заг. ред. Н. А. Калініченко]. – Кіровоград : КОІППО, 2012. – С. 98–102.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

16. Русский язык : учеб. для 8 класса общеобразовательных учебных заведений с русским языком обучения / Е. П. Голобородько, Л. В. Вознюк, Н. Н. Вениг, Т. А. Кузьмич. – Х. : Издательская группа «Основа», 2008. – 224 с.

17. Русский язык. 9 класс / Е. П. Голобородько, Л. В. Вознюк, Н. Н. Вениг, Т. А. Кузьмич. – Х. : Издательская группа «Основа», 2009. – 203 с.

18. Русский язык. 8 класс. Пособие для учителя / Е. П. Голобородько, Н. Н. Вениг, Т. А. Кузьмич, И. А. Бондаренко. – Х. : Издательская группа «Основа», 2009. – 207 с.

19. Кузьмич Т. Оленковская Л. Единство в многообразии / Т. Кузьмич, Л. Оленковская // Все для учителя. – 2000. – № 5. – С. 32–34.

20. Кузьмич Т. Две души, как два крыла / Т. Кузьмич // Зарубіжна література. – 2007. – № 41–43. – С. 22–26.

21. Кузьмич Т. К толерантности и ненасилию через культуру / Т. Кузьмич // Толерантність – основа взаємодії громадян в етнокультурному просторі Херсонщини / укл.: С. Ф. Одайник, О. П. Вайнер. – Херсон : Олді-плюс, 2007. – С. 17–19.

22. Кузьмич Т. Сценарий литературной постановки «Чугунные кольца» / Т. Кузьмич, С. Пасечный // Русский язык, литература, культура в школе и вузе : науч.-метод. журн. – 2011. – № 4 (40). – С. 38–42.

23. Кузьмич Т. Бинарный урок по русской и украинской литературе в 10 и 11 классах «Contra spem spero!» / «Без надії сподіваюсь!» (Творчество Леси Украинки и Марины Цветаевой: судьбы, поэзия, современность) / Т. Кузьмич // Русский язык, литература, культура в школе и вузе : науч.-метод. журн. – 2012. – № 5 (47). – С. 33–44.

24. Кузьмич Т. Медиаобразование в современной школе (роль медиаобразования в формировании культуры современной молодежи) / А. Галченков, Т. Кузьмич // Русский язык, литература, культура в школе и вузе : науч.-метод. журн. – 2012. – № 3 (45). – С. 35–39.

25. Кузьмич Т. Соотношение личностного и коллективного в процессе этновоспитания / Т. Кузьмич // Таврійський вісник освіти : наук.-метод. журн. – 2013. – № 1 (41). – С. 15–21.

АНОТАЦІЇ

Кузьміч Т. О. Формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2014.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і новий підхід до вирішення важливого й актуального завдання, що полягає в обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці методики формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури.

Уточнено сутнісний зміст базових понять «соціальна компетентність старшокласників», «формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури» та педагогічну сутність феномену «соціокультурна ідентифікація» як одного з найважливіших компонентів соціальної компетентності старшокласників.

Розроблено критерії (індивідуально-особистісний, соціологічний, культурно-етнічний, життєво-футурологічний) та схарактеризовано рівні (високий, достатній, середній, низький) сформованості соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури.

Ключові слова: соціальна компетентність старшокласників, засоби слов'янської культури, соціокультурна ідентифікація, методика формування соціальної компетентності, експериментальна програма.

Кузьмич Т. А. Формирование социальной компетентности старшекласников средствами славянской культуры. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины. – Умань, 2014.

Диссертация представляет собой теоретическое обобщение и новый подход к решению важной и актуальной задачи, которая заключается в обосновании, создании и экспериментальной проверке методики формирования социальной компетентности старшекласников средствами славянской культуры.

Уточнено сущностное значение базовых понятий «социальная компетентность старшекласников», «формирование социальной компетентности старшекласников средствами славянской культуры» и педагогическая сущность феномена «социокультурная идентификация» как одного из важнейших компонентов социальной компетентности старшекласников.

Под социальной компетентностью старшекласников подразумевается способность и возможность применять на практике определенный объем знаний, умений и навыков адаптации в социуме.

Формирование социальной компетентности старшекласников средствами славянской культуры трактуем как сложный процесс, в ходе которого старшекласники приобретают опыт социальной адаптации с помощью славянской культуры.

Понятие «социальная компетентность» на нынешнем историческом этапе

приобретает еще одно немаловажное значение: одной из составляющих ее является социокультурная идентификация – сложный процесс осмысления себя как представителя отдельной культуры, предусматривающий трансмиссию культурных ценностей, позиционирование их в современном мире и выработку на этой основе собственной программы позитивного преобразования социума.

Раскрыта сущность культурологического подхода к формированию социальной компетентности старшеклассников средствами славянской культуры, который заключается в использовании лучших морально-этических достижений наших предков – восточных славян в педагогической практике школы, давшей толчок для развития направлений в образовании, в основе которых лежит общее и специфическое для постижения многообразия мира и определения своего места в нем. Особой приметой восточнославянской культуры является ее богатый духовный потенциал, который способствует формированию внутреннего мира, ценностных установок и является основой успешного формирования социальной компетентности старшеклассников.

В эпоху глобализации основным фактором социализации личности является медиасреда. Сегодня наиболее эффективными теориями медиаобразования по формированию социальной компетентности у старшеклассников могут быть так называемые теории «защитного» (или «прививочного») подхода: именно с их помощью педагоги могут дать своим воспитанникам верные жизненные ориентиры, приобщая их к признанным ценностям. Актуальность славянской медиапедагогики заключается в использовании лучшего классического медийного материала (на основе славянской культуры), что способствует успешному формированию социальной компетентности учащихся.

Разработаны основные критерии формирования социальной компетентности старшеклассников средствами славянской культуры: критерий индивидуально-личностный с показателями – умение самостоятельно строить иерархию жизненных ценностей на основе опыта предыдущих поколений, умение самостоятельно обосновывать выбор своего поведения на основе добровольно выбранных ценностей; критерий социологический с показателями – навыки социальной работы: создание медиатекстов, развитие метапредметных навыков, составление проектов, работа в технологии социального партнерства; культурно-этнический критерий с показателями – осознание социальной идентификации, умение позиционировать себя как представителя славянской цивилизации в социуме; жизненно-футурологический критерий с показателями – способность к обучению в течение всей жизни, умение моделировать сценарии жизни на основе знаний техники планирования различных вариантов профессиональной и семейной жизни, готовность к выполнению различных социальных ролей, способность к самоконтролю, самокоррекции и самопрогнозированию.

Охарактеризованы уровни формирования социальной компетентности старшеклассников (высокий, достаточный, средний и низкий) и их показатели.

Обоснована представленная методика формирования социальной компетентности старшеклассников средствами славянской культуры, цели и задачи

которой четко представлены в экспериментальной программе, состоящей из четырех этапов: актуализационного (возрождение исторической памяти у старшеклассников и ценностей духовной культуры славян), учебно-аналитического (знакомство старшеклассников с жизнью и деятельностью известных представителей самобытной славянской цивилизации, которые являются образцом нравственности, служения своему делу, примером героизма, высокой гражданской позиции), формирующего (ориентация старшеклассников на создание жизненной программы, способствующей стратегии самореализации, самосовершенствования, позиционирования их как представителей славянской цивилизации в любой сфере деятельности), контрольно-корректирующего (адаптация к измененному жизненному пространству).

Анализ результатов исследования показал эффективность научно обоснованной разработанной методики формирования социальной компетентности старшеклассников средствами славянской культуры, которая является реальным целенаправленным процессом в общем пространстве деятельности общеобразовательного учреждения с конкретным содержанием, методами и формами работы, в соответствии с целями формирования социальной компетентности старшеклассников.

Ключевые слова: социальная компетентность старшеклассников, средства славянской культуры, социокультурная идентификация, методика формирования социальной компетентности, экспериментальная программа.

Kuzmitch T. O. Senior pupils' formation of social competence by means of slavonic culture. – On the right of manuscript.

Thesis for a scientific degree of candidate of pedagogical sciences, speciality 13.00.07 – theory and methods of upbringing. – Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, 2014.

Doctoral thesis gives theoretical generalisation and suggests a new idea an important and actual task that contains foundation and experimental examination of the method that formes a social competence of senior pupils by means of slavonic culture. It encloses such components: purpose-oriented (aim and task); methodological (approaches and principles); organizing and procedural (stages – familiarizing, educational and analytical), forming, controlling, correcting; pedagogical support in educational process – content, manners, methods, ways, instruments).

The basic content of notion «social competence of senior pupils» and «formation of social competence of senior pupils by means of slavonic culture» and pedagogical nature of such phenomenon as «sociocultural identity» like one of the most important components of social competence of senior pupils has been specified.

Such criteria as individual, sociological, vitally – futorological have been developed.

And the characteristics of levels (high, sufficient, medium, low) of formation of social competence of senior pupils by means of slavonic culture has been given.

Key words: social competence, senior pupils, means of slavonic culture, sociocultural identity, social competence formation method, experimental programme.

Підписано до друку 21.01.2014 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 8.

«Видавництво “Науковий світ”»®
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit@mail.ru
Сайт: nsvit.cc.ua